

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти

На правах рукопису

СКЛЕЗЬ РУСЛАНА АНДРІЇВНА

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійна програма Дошкільна освіта
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
АНТОНЮК ВОЛОДИМИР ЗІНОВІЙОВИЧ,
кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____
засідання кафедри загальної
педагогіки та дошкільної освіти
від __. __. 2024 р.
в. о. зав. каф. Н. В. Гавриш _____

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Склезь Р. А. «Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури».

У випускній кваліфікаційній роботі досліджено процес патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Перший розділ роботи висвітлює психолого-педагогічні основи формування патріотичних почуттів, спрямовує увагу на особливості формування патріотичних почуттів у дошкільників старшого дошкільного віку, розкриває особливості формування патріотичних почуттів за допомогою засобів художньої літератури. Дано визначення таким поняттям: «патріотичне виховання», «патріотизм». Розглянуто базові документи, які регулюють патріотичне виховання у закладі дошкільної освіти, визначено методи і прийоми роботи, котрі можна використовувати у ході організації патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку.

Другий розділ роботи спрямований на практичні аспекти формування патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художніх творів. З'ясовує рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку та висвітлює результати дослідження.

У висновках підсумовано важливі моменти роботи.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, художні твори.

ANNOTATION

Sklez R. A. Patriotic education of children of older preschool age using fiction literature.

In the final qualification work, the process of patriotic education of older preschool children by means of fiction was investigated.

The first section of the work highlights the psychological and pedagogical foundations of the formation of patriotic feelings, directs attention to the peculiarities of the formation of patriotic feelings in preschoolers of senior preschool age, reveals the peculiarities of the formation of patriotic feelings using the means of fiction. The following concepts are defined: "patriotic education", "patriotism". The basic documents that regulate patriotic education in a preschool education institution have been considered, methods and methods of work that can be used in the course of organizing patriotic education for older preschool children have been determined.

The second part of the work is aimed at the practical aspects of the formation of patriotic feelings of older preschool children by means of artistic works. Finds out the levels of formation of patriotic feelings in older preschool children and highlights the results of the study.

The conclusions summarize the important points of the work.

Key words: patriotic education, patriotism, works of art.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗДОС	
1.1.Зміст поняття «патріотизм», «патріотичне виховання» в педагогічній літературі.....	8
1.2.Специфіка патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку	14
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	20
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	21
2.1.Здійснення патріотичного виховання засобами художньої літератури	21
2.2.Педагогічний експеримент (методика дослідження рівнів патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури)	30
2.3.Методичні рекомендації щодо патріотичного виховання	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	52
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми. Однією із найважливіших педагогічних завдань, які визначені Законом України «Про дошкільну освіту» - є виховання у дітей дошкільного віку любові до України, люб'язного ставлення до своєї родини, шани народних традицій та звичаїв, рідної мови, національних цінностей українського народу. Патріотичне виховання завжди було невідривним компонентом в системі дошкільної освіти.

Оглянувшись довкола себе і побачивши трагічні події які відбуваються у нашій країні починаючи із 2013 року, пріоритетним завданням освіти в закладах дошкільної освіти стає формування справжнього громадянина України. На даний час це завдання набуло особливого значення. Повноцінно жити у суспільстві неможливо, якщо система виховання молодого покоління позбавлена моральних засад, любові до Батьківщини.

Одним із основних завдань сучасного закладу дошкільної освіти є виховати здобувачів дошкільної освіти маленькими патріотами, котрі будуть знати історію та культуру свого народу, вшановувати народні звичаї та традиції у власному житті та передавати з покоління у покоління.

З огляду на актуальність сьогодення, завдання патріотичного виховання відображені в ряді законодавчих та концептуальних документів, а саме у Конституції України [24], Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки [32], державних національних програмах – «Освіта» («Україна XXI століття») [31].

30 червня 2021 року було прийнято Державну цільову програму національно патріотичного виховання на період до 2025 року, у якій увага акцентується на завданнях національно-патріотичного виховання молодих людей: «формування української громадянської ідентичності, військово-патріотичне виховання, формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання...» [32].

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція 2020 р.) завдання національно-патріотичного виховання дошкільників містяться у кожній освітній лінії і складають основу всебічного та гармонійного розвитку дітей у закладах дошкільної освіти [2].

Усвідомлення національного та патріотичного є чи не найбільшими цінностями людської душі, писав К. Ушинський: «Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку може завжди розраховувати виховання: це те, що ми зevamo народністю. Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню надійний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з її поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами» [3, с. 152-153].

До проблеми виховання підростаючого покоління у різні часи зверталися класики педагогічної науки: В. Сухомлинський, М. Сумцов, Г. Ващенко, Г. Сковорода, О. Духнович, А. Дістервег, К. Ушинський, С. Русова й інші видатні педагоги.

Проблема виховання патріотичних почуттів хвилює вчених і сьогодні. Цій проблемі присвятили свої роботи Н. Гавриш, А. Богуш, В. Плахтій, Н. Волкова, К. Чорна, Л. Шкрєбтієнко та ін.

На даному етапі розвитку України, коли є пряма загроза етноциду, втрати суверенітету та потрапляння під вплив іншої держави, з'являється необхідність пошуку новітніх підходів, шляхів для патріотичного виховання, створення максимально сприятливих педагогічних умов для втілення перспективних завдань, що й стало причиною вибору теми дослідження – «Здійснення патріотичного виховання старших дошкільників засобами художньої літератури».

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити важливість патріотичного виховання старших дошкільників, розкрити зміст художньої літератури, як чинника патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження - патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження - патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Завдання дослідження:

- теоретично обґрунтувати та дати зміст «патріотизм», «патріотичне виховання» в педагогічній літературі;
- проаналізувати специфіку патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку;

У процесі розв'язання даних завдань застосовувались такі **методи дослідження:**

- теоретичні: аналіз, синтез, порівняння узагальнення педагогічної літератури;
- емпіричні: спостереження за діяльністю дошкільників, аналіз документації, бесіди; експериментальне дослідження; узагальнення перспективного передового досвіду;
- статистичні: обробка, аналіз кількісних і якісних показників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методичних рекомендацій для патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури.

Апробація результатів та публікації. Основні результати дослідження оприлюднені автором на XI Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації» на тему «Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури».

Структура роботи: випускна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи-67 сторінок друкованого тексту, основний зміст займає 60 сторінок. Список використаних джерел має 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗДО

1.1 Зміст поняття «патріотизм», «патріотичне виховання» в педагогічній літературі

У зв'язку з гострою соціальною кризою та суспільно-політичними подіями які відбуваються в нашій країні на сьогоднішній день, питання виховання поваги та любові до рідного краю, почуття належності до свого народу, поваги до його надбань, розуміння необхідності та бажання боронити та відстоювати інтереси своєї Батьківщини набувають неабиякої актуальності.

Попри те, що в нашій країні відбуваються складні соціально-політичні умови, жвавий інтерес науковців та практиків до особливостей, змісту та засобів виховання почуття патріотизму в дітей тільки зростає.

Патріотизм – явище соціально-історичне і різні періоди має розбіжний класовий і соціальний зміст.

Вивчення питання національно-патріотичного виховання зобов'язує дати характеристику сутності поняттям «патріотизм» та «патріотичне виховання».

Поняття «патріотизм» як базове в національно-патріотичному вихованні описане у працях А. Богуш, Т. Поніманської, І. Бега, Ю. Руденко та ін.

Поняття «патріотизм» є словом яке має грецьке походження, що у перекладі означає «батьківщина, вітчизна», воно вперше з'явилося ще за часів Великої французької революції де патріотами називалися борці за права республіки. Тому, патріотизм – це явище, в якому люди проявляють свою любов, повагу до рідної землі, нації, суспільства, державності. Патріот уподібнює себе з угрупованням людей, котрі проживають на території певної держави. Звідси і витікає три типи патріотизму: етичний, територіальний, державний.

В українському педагогічному словнику поняття «патріотизм» трактується так: «Патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Патріотизм – соціально-історичне явище.» [17].

Звернувшись до енциклопедії освіти поняття «патріотизм» визначається як соціальний моральний принцип ставлення до свого народу, що «віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів» [20, с.633]. Значення поняття «патріотизм» має характеристики, як любов, жертвність, відданість та готовність.

На думку І. Бега, патріотизм – це безумовне і високо смислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе, причому воно має характеризуватися самозначущістю та пов'язуватися із життєвизначальними орієнтирами особистості [5].

Почуття любові до Батьківщини — це одне з найскладніших і найбагатогранніших моральних почуттів. У ньому органічно поєднується любов до рідної природи, рідного села і міста, рідної матері і рідної мови з гарячим прагненням віддавати всі свої творчі сили, а якщо вимагатимуть обставини — й життя в ім'я здійснення великих ідеалів комуністичного перетворення суспільства. Почуття любові до рідного, близького, дорогого переплітається з свідомістю патріотичного обов'язку перед народом, з думкою про особисту відповідальність за його ідеали, боротьбу, прагнення [35, с.4].

І.Д. Бех, К.І. Чорна у Програмі патріотичного виховання дають нове визначення патріотизму. Патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти

її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею [6]. Автори акцентують увагу на тому, що патріотизм є важливою стійкою рисою людини, яка виявляється у її свідомості, моральних цінностях, в поведінці та вчинках.

М. Д. Ярмаченко розглядає патріотизм як суспільну і моральну норму, яка характеризує відношення людей до своєї країни, що виявляється в певних діях і комплексі почуттів, які називаються любов'ю до Батьківщини. Автор вказує, що любов до Батьківщини – це турбота про інтереси та історичну долю країни і готовність пожертвувати собою; залишатися вірним Вітчизні під час боротьби із ворогами; шанувати соціальні, культурні досягнення своєї країни; мати жалість до народу під час важких часів; поважати історичне минуле Батьківщини та успадковані традиції; мати приязнь до місця народження та проживання. Ці всі прояви патріотизму відображаються в моральній свідомості людства. Через це патріотизм є одним із принципів моралі. Під час історичних подій, котрі негативно впливають на цілісність та суверенність Вітчизни, почуття патріотизму у людей різко зростають. Наглядним прикладом є подія, коли росія здійснила повномасштабне вторгнення до нашої країни, порушила територіальну цілісність України, в людей різко піднявся патріотичний дух і кожен по цей час допомагає країні перемогти цю битву.

Розбіжність у поглядах мають вчені відносно структури патріотизму.

В. Гонський – через систему різних компонентів та якостей, зокрема:

- патріотичні почуття–любов до рідного краю, гордість, захоплення, відповідальність за долю Вітчизни;
- потреби людини, які можуть проявлятися у задоволенні своїх національних інтересів, національному самовиявленні, збереженні й передачі іншим людям вітчизняних духовно-культурних цінностей;
- патріотична свідомість, що формується на основі національної свідомості;
- національна гідність і такт; готовність до діяльності патріотичного змісту [16, с.12].

В. Будає у структурі патріотизму виділяє такі аспекти:

- психологічний: почуття прихильності, любові, гордості, ненависті до ворогів, відданості, вірності, позиції самовідданості, співпереживання, мужності, потреби в саморозвитку та самовдосконаленні, самоактуалізації, спрямованість, характер, досвід патріотичної поведінки, відносин і діяльності;
- духовний: сенс життя, воля в індивідуальному і соціальному просторі життєдіяльності, загальна культура особистості, наявність життєвих принципів, селективність вчинків, причетність традицій, розвиненість історичної пам'яті;
- ціннісний: ідеали, система цінностей, стереотипи, переконання, прихильність до середовища існування, затребуваність у соціально-господарському репродуктивному просторі;
- пізнавальний: наслідування пізнання ідеалів, набуття смислів, привласнення цінностей, опрацювання прикладу, надбання знань, умінь, навичок, досвіду дії, ідентифікація;
- соціально-виховний: усвідомлення та реалізація особистісних, колективних, соціальних і державних інтересів у власній діяльності, вбудовування власної життєвої стратегії в соціокультурні процеси суспільства і держави, самовдосконалення, оволодіння патріотичною мотивацією професійної діяльності [6, с.80].

Також В. Будає акцентує увагу на тому, що якщо враховуватимемо виділені аспекти, то у процесі виховання патріотизму це приведе до формування патріотичних почуттів на високому ступені розвитку.

Отже, будову патріотизму вчені визначають через такі компоненти: почуття, потрібність, мотиви, патріотичні навички, усвідомлення, національні цінності.

Питання патріотичного виховання відноситься до наукових інтересів сучасних науковців, які досліджують психолого-педагогічні аспекти формування особистості.

Виховання походить від слова «*chovati*» - ховати, ростити. В українській народній педагогіці воно здебільшого використовувалось у розумінні «оберігати» дітей від того, що може нести небезпеку. З часом це слово надбало інше значення. Воно стало означати «виросувати дітей, навчати правил гарної поведінки». Коли мудрість одного покоління передається іншому, забезпечується народознавчий підхід до виховного процесу. Саме народність є рушійною силою, що управляє основою виховання, адже ми знаємо, що народне – чисте, правдиве, національно-патріотичне, глибоко гуманне, завжди вічне і сучасне. Тому кожен народ обороняє свою національну мову, культуру, незалежність, ідентичність.

Патріотичне виховання є складником культури народу.

Багато цінних ідей цій проблемі присвятили класики педагогіки К.Ушинський, Г. Ващенко, С. Русова, Я. А. Коменський та ін.

Патріотичне виховання, на думку Н. Волкової – «це формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчутти себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною» [14, с. 104].

С. Рябов зауважує, що ключовими поняттями, з яких складається патріотичне виховання є: громадянськість, громадянська культура, громадянське суспільство, громадянська освіта, національне виховання.

Громадянськість - це духовно моральна, світоглядно психологічна характеристика людини, зумовлена її державною ідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни [5, с.145].

Громадянська культура – це ставлення особистості до інституції держави та вказівки влади, їх законослухняність та вимогливість.

Громадянське суспільство – цей термін характеризує притаманні суспільству державно-політичні відносини, сфери існування громади і окремих особистостей.

Громадянська освіта – освіта людей, що дає поняття як жити в сучасній державі з її законами, і одночасно не дає дозвіл владі порушувати права громадян.

Національне виховання – це погляди, переконання, ідеали, звичаї, традиції, котрі формують погляди та орієнтири підростаючого покоління, та які втілюються через сукупність належних заходів.

Вчені по-різному розкривають поняття патріотичного виховання. К. Чорна та І. Бех висловлюються, що «патріотичне виховання дітей та учнівської молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [4, с.8].

О. Радул найважливішою метою патріотичного виховання передбачає «виховання у людини моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на благо суспільства. У сучасних умовах важливою громадянською якістю стає здатність людини до самовизначення, завдяки якому людина зможе розумно існувати в умовах виробу, тобто в умовах свободи й відповідальності» [33, с. 75].

Проаналізувавши праці класиків, ми бачимо, що у їхніх творах висвітлено розуміння патріотичного виховання підростаючого покоління, акцентована увага на збереженні культури, традицій та історичної спадщини українського народу.

Отже, вивчивши праці науковців ми дійшли до суті патріотичного виховання дітей дошкільного віку як послідовний, організований процес, який за мету має передавання, засвоєння культурного та історичного досвіду українського народу, творення в дітей почуттєво-ціннісних відносин до сім'ї, рідного краю, Батьківщини, почуття приналежності до нації.

1.2 Специфіка патріотичного виховання у дітей старшого дошкільного віку

Для того, щоб визначити специфіку патріотичного виховання дітей старшого віку, ми звернулися до педагогічного словника і знайшли значення терміну «виховання». Отже, виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. У широкому розумінні В. — це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Сюди входить як спеціально організований вплив виховних закладів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно. У вузькому розумінні слова В. є планомірним впливом батьків і школи на вихованця. Метою В. є сприяння розвитку у вихованця виявленого обдарування чи отримання якихось задатків відповідно до мети (“ідеал виховання”) [17].

Основою для виховання патріотизму є національна свідомість, у якій у фундаменті закладена свідомість.

Національна самосвідомість, за визначенням І. Газіної, є усвідомленням людиною себе об'єктом (представником) національного світу, своєї національної приналежності, оцінка себе як носія національних цінностей [15, с. 5].

Виховання патріотичних якостей є складовим компонентом культури народу. Культура, в першу чергу, це комплекс духовних, матеріальних цінностей, які передаються від покоління до покоління.

Досить багато цінних ідей з цієї проблеми виклали в своїх працях вчені Г.Ващенко, Я. А. Коменський, С. Русова та ін. Проаналізувавши їхні роботи, розуміємо, що в умовах освіти і відродження національної культури

з'являються великі можливості для виховання в дошкільників патріотичних, громадських якостей. Сучасні дослідження в галузі українознавства пропонують нашій увазі безліч цікавого матеріалу, котрий вдало можемо використовувати в процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

На кожному етапі життя патріотичне виховання має свої властивості. Протягом перших шести років життя дитина проживає три ключові періоди свого розвитку, які відрізняються один від одного загальнолюдськими цінностями і можливостями до пізнання, перетворення, вивчення світу. Ці етапи життя відокремлені один від одного досягненнями в психічному розвитку дитини. Кожен випереджуючий період створює умови для походження наступного і вони не можуть штучно «переставлятися» у часі.

У дітей від 3 до 6 років зароджується потенціал для наступного пізнавального, вольового та емоційного розвитку дошкільника. Властивості осягнення навколишньої дійсності відбиваються у тому, що світ не тільки міцний в сприйманні дитини, але і має змогу виступати як умовний план дій, що об'єднується в минулий період розвитку, утілюється в засадах образного мислення, відновлюючої і творчої уяви; виникають елементи символічної функції свідомості, зростають сенсорні та інтелектуальні уміння.

Дошкільники старшого дошкільного віку мають інтенсивне емоційне життя, саме через це нам важливо піклуватися про розвиток емоційної сфери вихованця. Ставлення дітей до близького оточення сповнене почуттями, котрі схиляють їх пізнавати мотивовану діяльність. Дошкільники відрізняються від школярів тим, що вони ще не спосібні скривати свої почуття і виявляють їх як реакцію на обставину, що відбулася. Вихованець відразу реагує на похвалу, інтерес – виявляє почуття задоволеності, радості. У дітей старшого дошкільного віку почуття стають стійкими. Якщо раніше, дитина окрім батьків і близьких їх людей нікого не сприймала, то тепер появляються улюблені друзі, улюблені місця, де дитині подобається проводити час. Вагомим критерієм

розвитку емоцій є те, в якій мірі організована здатність до емпатії, інакше кажучи вміння поставити себе на чуже місце.

Організація роботи з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку визначає свою своєрідність пов'язану з віком вихованців. Старший вік має великі можливості щодо формування патріотичних почуттів, коли закладається основа, на якій в майбутньому відбуватиметься виховання майбутнього громадянина держави та патріота.

Проаналізувавши літературні джерела, ми змогли визначити основні напрями виховання патріотичних почуттів:

- Народознавчий напрям – сюди відноситься ставлення до своїх батьків, сім'ї, родини, народу;
- Краєзнавчий напрям – ставлення до місця народження, проживання;
- Українознавчий напрям – відношення до мови, культури, народних традицій та звичаїв, історичного минулого.

Активне використання державної мови у житті дитини є одним із засобів патріотичного виховання. Неможливо уявити італійця, котрий любить Італію, але не любить і не використовує у своєму спілкуванні італійську мову. На даний час в українському суспільстві є багато українців, як залишки радянського мислення, котрі розмовляють мовою сусідньої держави. Навіть в умовах повномасштабної війни із росією, в соціальних мережах лунають суперечки навколо української мови. Частина українців заявляють, що якби влада України приділила б значну увагу українізації з моменту проголошення незалежності, то не було б захоплення Криму і не було б війни на сході України. Але інша частина, заявляє, що патріотичне виховання ніяк не пов'язані з мовою, якою ми розмовляємо, бо вони віддзеркалюють ставлення до держави в цілому та до почуття власної гідності, як громадянина держави. Хочемо зазначити, що регіони України, де мало спілкуються державною мовою, на сьогодні перебувають в зоні воєнного конфлікту. Це нам дає підставу визнавати про важливість національної мови у розвитку патріотичних почуттів у дітей.

Досліджуючи це питання, багато українських педагогів, зокрема, І.Огієнко, С. Русова, Б. Грінченко, В. Сухомлинський у своїх працях наголошують, що на дитину впливають середовище і оточення в якому вона зростає. Саме через це важливо виховувати дитину рідною мовою ще із самого народження. Згадані педагоги зауважують, що дитина не має бути відокремлена від своєї маленької батьківщини.

Сучасною на сьогоднішній день є авторська концепція Г. Ващенка. Г.Ващенко є фундатором української освіти. Також він збагатив історію української педагогіки своїми дослідженнями: «Виховання любові до Батьківщини», «Виховна роль мистецтва», «Виховний ідеал» та інші. Г.Ващенко обожнював народнопісенний фонд України, вважав, що художні твори та фольклор визначають ідеал українця від давніх часів до сьогодення. Підручник Г. Ващенка «Виховний ідеал» завершується такими словами: «Плекаючи свої кращі традиції, борючись за свою самостійну державу, українська молодь разом з тим мусить не тільки плекати загальнолюдські ідеали, а й активно боротись за них...Віримо, що ця боротьба закінчиться перемогою Правди і Добра» [11, с.190]. Важливою є думка педагога щодо початку такого виховання ще з раннього дитинства, адже «раннє дитинство – один з найщасливіших періодів у житті дитини», коли такі емоції як радість, переживання, захоплення «глибоко западають у душу дитини, пов'язують її з довкіллям, у якому вона живе, викликають любов до нього, спочатку стихійну, а потім і свідому» [10, с.17]. Важливу роль у вихованні патріотичних почуттів, за словами Г. Ващенка, виконує заклад дошкільної освіти, адже тут «є всі можливості не тільки підсилювати стихійну любов до Батьківщини, а і виховувати у дітей свідому любов до неї, при чому виховувати планово й систематично» [11, с.21]. Педагог був переконаний, що під час дошкільного дитинства потрібно сприяти розвитку любові до Батьківщини, яка закладена на початковому інстинкті й навичках, з часом перетворюється у любов до народу. Потужним засобом патріотичного виховання Г. Ващенко вважав слово «насамперед живе, а потім і друковане», зокрема, легенди, народні ігри, казки»

[12, с.19], на які діти дуже реагують саме в дошкільному віці. Великого значення вчений дає українській літературі, котра «як і народна пісня, має великий виховний вплив на культурно- національний розвиток нашого народу, підносить національну свідомість, виховує в українців любов до Батьківщини, її традицій, звичаїв, природи» [10, с.227].

Велику роль у патріотичному вихованні відіграє заклад дошкільної освіти. Популярності набирають бесіди на відповідну тематику, обговорення художніх творів та творів мистецтва, різноманітні свята та заходи. Саме тому основи, зміст та завдання патріотичного виховання, які є у змісті Базового компоненту дошкільної освіти можемо знайти у всіх освітніх лініях.

Опишемо їх:

- Освітня лінія «Мовлення дитини»: формування у дітей уявлення про українську мову як державну, уміння вести діалог, застосовуючи етикетну лексику.
- Освітня лінія «Дитина в соціумі»: формування у дитини уявлення про державу, націю, народи, людство суспільство. Формування готовності приймати соціальний досвід, робити добрі вчинки.
- Освітня лінія «Гра дитини»: ознайомлення з українськими народними іграшками, місцями їх створення.
- Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»: формування моральних норм поведінки у природному довкіллі, любові до рідного краю.
- Освітня лінія «Дитина у світі культури»: зацікавлення дітей до надбань національної культури; повага до українських традицій та творів українських письменників; інтересу до декоративно-прикладного мистецтва.
- Освітня лінія «Особистість дитини»: формування елементарних уявлень дошкільника про себе, як носія свідомості та самосвідомості.
- Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»: формування цікавості у дитини до довкілля, самого себе, сприйняття людей, подій, що відбуваються в соціумі.

Діти дошкільного віку спостерігають та охоче приймають участь в житті свого народу. Надбання, яке формувалося не однією сотнею літ мають великий вплив на патріотичне виховання дітей. Перш сім'я, а вже потім заклад дошкільної освіти вчить дитину шанувати видатних українських історичний та культурних діячів, мати повагу до ідеалів, які вони берегли, шанувати їх пам'ять.

Враховуючи те, що для дошкільника характерна стадія казково-міфологічного ставлення до народного світу, сприйняття самої себе формується через казкові образи, які представлені в міфах, народних іграх, легендах, казках. Діти дошкільного віку чітко переказує прочитану казку чи розповідь, може описано картину та чітко висловлює свої думки щодо побаченого.

Отже, проаналізувавши вище зазначене, можемо зазначити, що процес патріотичного виховання важливо розпочинати з дошкільного дитинства. Дошкільний вік важливий у процесі патріотичного виховання. У цьому віці в розвитку дитини з'являються новоутворення, завдячуючи яким дозволено успішно організовувати певну роботу. Патріотичне виховання у дітей старшого дошкільного віку базується на почуттях любові до рідної домівки, країни, переживання радості від єдності з рідною природою. Саме в цьому віці, діти чутливі до емоційних впливів та схильні до наслідування дій дорослого, виникають сприятливі умови для того щоби поволі відкрити сутність народної спадщини через твори митців, знайомство з усім тим з чого для кожного і нас починається Батьківщина. «Батьківщина починається для дитини з шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставом, із пісень і казочок матері над колискою» [37, с.56].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Поняття патріотизм – це соціально-історичне явище, яке в різні періоди має розбіжний класовий і соціальний зміст. Це одне з громадянських почуттів, яке характеризується любов'ю до батьківщини. Патріотизм проявляється в практичній діяльності: розвиток своєї країни, захист її інтересів. Патріотизм визначається через такі складові: почуття, потрібність, мотиви, патріотичні навички, усвідомлення, національні цінності.

Патріотичне виховання є складником культури народу.

Патріотичне виховання – це цілеспрямована діяльність громадських організацій для формування в молодого покоління патріотичної свідомості, любові до рідної землі. Це послідовний, організований процес який на меті має передавання, засвоєння культурного, історичного досвіду народу України.

До засобів патріотичного виховання відносять: природа, рідна мова, державна символіка, фольклор, народні іграшки, народне мистецтво, традиції та звичаї. Велику роль для виховання патріотичних почуттів відіграє художня література.

Виховання справжніх патріотів України слід розпочинати ще з раннього дитинства. Це зазначається у змісті Базового компонента дошкільної освіти.

Зазначимо, що заклад дошкільної освіти, котрий використовує різноманітні заходи та методи великий вплив на патріотичне виховання дитини дошкільного віку.

Патріотичне виховання важливо розпочинати ще з раннього віку. Адже, дошкільний вік важливий у процесі патріотичного виховання. Завдяки новоутворенням, які з'являються у цьому віці, дозволено успішно організовувати роботу.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Здійснення патріотичного виховання засобами художньої літератури

У всі часи актуальним було і є творення в дітей загальнолюдських цінностей, змінених через національні чинники. Вірними є думки з цієї причини української педагога ні Софії Русової: «Національне виховання виробляє у дитини не подвійну хистку мораль, а сприяє формуванню міцної цілісної особистості. Національне виховання через пошану і любов до свого народу виховує в дітях пошану і любов до інших народів і тим приведе не до вузького відокремлення, а до широкого єднання й світового порозуміння між народами і націями» [34, с.24].

Засвоєння української мови як державної є найголовнішим засобом національного виховання, котре гарантує не тільки комфортне життя людини в суспільстві, а іще дає спроможність створити систему національних уявлень.

З. Воевода відмічає, що *література* є єдиним з дієвих засобів формування особистості, спрямування її в духовне русло, облагородження. Особливо виразно виховний аспект «красного письменства» виявляється в контексті саме української літературної традиції, які сформувалася під впливом візантійської, а та, у свою чергу, плекала повчальність, дидактизм, виховну спрямованість, зверталась переважно до церковних жанрів (проповідь, церковні пісне співи й под.) [29, с.28].

Велике значення у формуванні патріотичних почуттів В. Сухомлинський віддавав рідній мові. Він наголошував, що мова – це бездонна криниця, про яку потрібно дбати, щоб вона була чистою. Багато зусиль потрібно прикладати щоб заохотити дошкільників до вивчення рідної мови. Учений виділяє засоби

виховання до рідної мови на етапі дошкільного дитинства. Передусім це любов до материнської пісні і слова, близької для дитини мови. Народна педагогіка з давніх-давен застосовувала рідну мову як засіб виховання дітей. Немає народу який незацікавлений до материнської мови, рідного слова, домівки та рідної землі.

У перші дні життя, немовля над своєю колискою чує ніжний голос своєї мами, котра схилившись наспівує мелодію колискової. Кожне проспіване слово преливається у дитинку і стає її надбанням. Рідна мова є найміцнішим і найважливішим зв'язком між теперішнім і майбутнім поколінням. Саме тут виринає принцип народності, що відбивається в образі рідного слова.

Проблема мови в Україні у деякій мірі має політичний характер, адже саме сучасним дітям дошкільного віку та школярам буде належати майбутнє нашої країни, а зберігати здобутки предків, творити нову українську культуру, національну політику нереально без бездоганного знання рідної мови, без пошани та любові до її. Заклади дошкільної освіти беруть на себе функцію педагогів на національних традиціях.

Велику роль у вихованні підростаючого покоління має дитяча література, вона є невід'ємною частиною літератури загалом. Дітям, котрі тільки-но починають вивчати та пізнавати природне довкілля, необхідна художня література, яка буде їх готувати до активного життя в суспільстві. Твори художньої літератури, котрі пронизують дитячі уяву та серце, народжують у дошкільників почуття до доброго, прекрасного, вчать вірності та любові, незламності, наполегливості та чесності.

Феномен «патріотичне виховання засобами художнього слова» є результатом наукових вивчень: Л. Шкретієнко досліджувала виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобами художньої літератури, О. Кисельова вивчала морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору, формуванню оціноетичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку присвятили свої праці А. Богуш та О. Монке, вихованням інтересу до змісту художнього

твору займалась А.Просенюк, підготовка майбутніх вихователів до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку – напрацювання М.Батьо, використання поетичних творів у процесі художньо-мовленнєвої діяльності– ідея О. Швець [37, с.43].

Ми всі розуміємо, що образи, описані в літературі викликають у людей різні емоції: смуток та радість, любов та ненависть, презирство та гордість, бажання робити добрі справи та ненавидіти зло. Дивлячись як позитивні дії героїв перетворюються на негативні, читач ставить себе на їхнє місце починає співпереживати. Він обдумує дії героя, як свої власні, виділяє добре та зле, гарне і погане. Таким чином виховується людина та розвивається у процесі читання чи слухання художньої літератури.

Український педагог В. Сухомлинський зазначав у своїх працях, що сила художнього слова має сильний вплив на формування особистості дошкільника «Нехай дитина відчуває красу і захоплюється нею, нехай в її серці та в пам'яті назавжди збережуться образи, в яких втілюється Батьківщина. Краса – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечних відносин» [38, с.18]. Цю думку вивчають у своїх дослідженнях сучасні вчені.

На даний час проблема національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти проявляється у працях багатьох науковців, зокрема увагу акцентують на вихованні національної особистості дитини (Н. Гавриш, О.Трифорова, А. Богуш, К. Крутій, Ю. Руденко та ін.), формуванні національно-мовленнєвої особи (Н. Лисенко, С. Ласунова та ін.), народною творчістю і фольклором (Г. Клобак, О. Каплуновська та ін.).

Науковці Н. Гавриш та А. Богуш зауважують, що емоційний розвиток дошкільника здійснюється за допомогою художньої літератури, читанням казок та оповідань.

В. Сухомлинський у своїх творах для дітей неодноразово звертався до патріотичного виховання, формування національної гідності та любові до рідної землі та народу. Виховний вплив художньої літератури направлений на формування у дошкільників образу героя, захисника своєї землі, виховання

почуття гідності. Ілюстрації героїських вчинків головних героїв творів допомагають зрозуміти те, що всі дії і відважні вчинки звершуються у любові до Батьківщини та своїх рідних, з почуттям відповідальності перед ними.

Художня література – вид мистецтва, де слово є джерелом образного відображення життя; один із методів освоєння світу, який відображає багатство та різноманіття духовного життя людини. Письменники у своїх творах використовують універсальні категорії та цінності буття: добро і зло, справедливість і совість, істина і краса, любов і дружба, родина і побут, відповідальність і свобода, що дає можливість використовувати літературні тексти у процесі виховання дошкільників моральні якості, включаючи патріотизм.

У ході дослідження доцільно звернути нашу увагу на рекомендації К.Назаренко відносно вимог з вибору художньої літератури патріотичного напрямку, наприклад: «врахування навичок дітей у виборі творів; поведінка героїв повинна бути взірцем для наслідування; художній твір повинен виховувати почуття дружби до інших національностей, сприяти вихованню любові до рідної природи, краю». [28, с.76].

У закладах дошкільної освіти в освітньому процесі педагоги для роботи з дошкільниками використовують казки, вірші, оповідання, що мають вагомий вплив на виховання дітей. Твори художньої літератури, можна поєднувати із різними видами дитячої діяльності. Зміст віршованих творів, які дошкільники розучують, досить великий у вихованні патріотичності. Дітей варто заохочувати до ігор-драматизацій, сюжетно-рольових ігор. Дошкільники старшого віку можуть активно брати участь у рольовій грі, в грі-драматизації, розвазі, брати на себе роль ведучого, глядача або виконавця. Діти чутливі до того чи спостерігає за ними вихователь і чи бачить їхню гру. Вони будуть прислухатися до похвали, підтримки, підказок і зауважень, і це все сприйматимуть як належне.

Патріотичне виховання буде результативним за умови створення освітнього середовища, метою якого є реалізація таких завдань:

- формування в дітей позитивного образу Батьківщини, ціннісного ставлення до культури народу, історичного минулого, звичаїв, традицій, мови
- виховувати повагу та любов до усіх членів родини, хотіння піклуватися про них
- формувати поблажливе ставлення до батьків, ровесників, сусідів представників інших національностей та інших людей.

Виховну роль українського фольклору досліджено у працях класиків педагогіки: В. Сухомлинський, С. Русова, Г. Ващенко, І. Огієнко, та у сучасних вчених Н. Гавриш, В. Буряк та ін. Вчені є однодумцями в тому, що усна народна творчість є осередком надбання дошкільником культурного та соціального досвіду, осягнення патріотичних норм та цінностей. Фольклор є носієм історичної пам'яті, котрий у собі зібрав досвід попередніх поколінь. Приказки, прислів'я, легенди, билини, казки відображають у собі сутність народної педагогіки, котрі спрямовані на патріотичне виховання підростаючого покоління. Саме ці твори виховують відважного, мужнього та щирого українця, який готовий іти захищати свою рідну землю.

Цю думку підтримувала і Л.Фесенко, яка вважала, що українська народна казка сприяє ефективному формуванню моральних цінностей, патріотичних почуттів, виховних ідеалів. Вірець для дитини – це її прагнення до того, якою хоче бачити себе у майбутньому. Такий вірець дитина зустрічає під час слухання народних казок «Котигорошко», «Котик і Півник», «Кирило Кожум'яка», в яких оспівуються такі цінності, як чесність, хоробрість, волелюбність, вірність тощо. Ідейними принципами українських народних казок є традиційні мотиви: дружба у казці «Рукавичка», відважність, героїзм у казках «Іван – мужичий син», «Як коваль переміг змія», «Котигорошко», «Про вірного товариша», «Кирило Кожум'яка», «Казка про Івана Богатиря», працьовитість у казці «Півник і двоє мишенят» та інших [39, с.222].

На думку педагогічних дослідників, найкращим і улюбленим жанром дітей лишається казка. Цей твір сповнений видумок, драматичних ситуацій, протиріччя добра і зла, не тільки звеселяє і потішає дошкільників, а ще закладає

фундамент патріотизму. У народних казках чітко та зрозуміло для дошкільників відбивається любов до Батьківщини, відкриваються національні та загальнолюдські цінності, стає доступною для дитячого сприймання історія українського народу. Геройство Кирила Кожум'яки, Котигорошка, Козака Мамалиги, згадані у казках, оповідають про усякі історичні періоди, буття українського народу, традиції та вподобання. Казка не втрачає популярності серед дітей не лише тому, що у ній живуть знайомі: їжак та Заєць, Іван-царевич, лисиця, Мудра дівчина, але і через те, що в ній добро завжди перемагає зло, справедливість завжди тріумфує над брехнею, а її мова завжди проста і поетична.

Ще однією особливістю казки, як виду народної творчості, є фантазія. Проте педагоги дають зрозуміти, що фантазія завжди переплітається з реальністю. Наприклад, колись давно люди гадали як полегшити їм тяжку працю і стати сильнішими за природу. Ці мрії дійшли до наших днів у подібі казок про тварин («Сивка-бурка», «Іван-царевич і Сірий вовк»). Тварини та птахи у казках постійно розмовляють людською мовою.

Існує безліч героїчних та пригодницьких казок, де описується споконвічна мрія мрія людей пізнати світ: пустелі, морське дно, підкорити природу («Чоботи-скороходи», «Кирило Кожум'яка» та ін.). А скільки неперевершених казок вигадано про бідних і багатих, де висміюють купців, царів, різних багачів («Казка про бідного й багатого брата», «Мудра дівчина»).

Фантазія, стверджує А. Капська, – це «своєрідний художній засіб розкриття реальної дійсності. І немає на земній кулі жодного народу, який би не створив своїх казок, самобутніх і цікавих як щодо змісту, так і щодо своєрідності форми» [22, с. 88].

Казка – це незмінний і звичайний супутник дитинства. Вона давно привернула увагу педагогів та психологів. Різні наукові школи по-різному уявляють її педагогічний та психологічний зміст. Проте всі сходяться до однієї думки, що казка є необхідним засобом пізнання дитиною світу, як ззовні так і в

середині. Вона дозволяє зробити процес морального розвитку дитини контрольованим і цілеспрямованим [27, с. 30].

Кожна оповідь в собі має певний виховний зміст – це може бути про тварин, або чарівна, чи соціально-побутова казка. Термін «казка» з'явився ще в XVII ст., об'єднуючи усі види усної народної прози, які вміщують у собі поетичну вигадку. Коли дитина вперше зустрічається із казкою, вона намагається розуміти світ у якому вона знаходиться. Кожна казка – це оповідання про закони, які мають зустрічатися у кожному дні життя. Це сукупність прикладів ситуацій, котрі стаються у житті людей, розповідь про відносини між людьми. Казка не перетомлює дошкільника складними роздумами, тому її мова є зрозумілою та доступною для усіх дітлахів. А ще казка не дає діткам прямих вказівок чи настанов, котрі вони так не люблять. Яким би не був цікавим мультфільм, але він не зможе передати дітям стільки користі, уявлення про чарівний та чудесний світ казки.

В дослідженнях вчених можна виділити, що саме світ казки наповнений чудес, таємничості, чарівності, котрі так приваблюють дітей. Вони із захопленням занурюються у прекрасний світ казки і діють в ньому. Педагоги визнають казку ефективним способом виховання, та використовують її для всестороннього розвитку дитячої особистості.

Велика відповідальність лежить на педагогові, адже від нього залежить якість донесеної інформації до слухача. Найважливішою вимогою є емоційність при вивченні казок та оповідань. Існує багато різних методів та прийомів, які застосовуються при роботі з творами. Н. Карпінська зазначає на те, що під час читання казок вагомим є емоційність, образність, зацікавленість, передача ідеї та замислу художнього твору. Вітчизняний педагог В. Сухомлинський важливого значення при вивченні казок надавав інсценізації та театральній постановці казки. А. Богуш відносить до сучасних методів відносить перегляд кінофільмів, мультфільмів, передач на основі казок. Н. Лисенко віддає можливість дітям самостійному перескладанню старих казок на новий лад.

Не можемо не згадати за легенди й перекази, які є окремим пластом українського фольклору. у цих творах віддзеркалюється героїзм і відвага козаків, які наділені такими якостями: відважність, хоробрість, сміливість, а ще вони мають почуття патріотизму, наділені розумінням найбільшої цінності – волі. З почутих українських легенд і переказів «Ой, Морозе-Морозенко», «Богатирі», легенда «Про запорізьких козаків» діти беруть знання про обряди козаків, їх звичаї, їхнє ставлення до свободи та військового життя. Слухаючи перекази, легенди діти можуть порівнювати свою поведінку із поведінкою героїв. Науковці настоюють на думці, якщо ми хочемо сформувати у дошкільників історико-краєзнавчі уявлення, ми повинні використовувати в освітньому процесі історичні пісні, щоб посилити емоційний потенціал дитячого уявлення. Такої ж думки І. Газіна, вона вважає, що діти старшого дошкільного віку із захопленням слухають українські народні пісні, через які ознайомлюється із побутом українського народу; козацькі пісні, залучають їх до історії краю, викликають захоплення красою козаків, їх силою, а найголовніше те, що вони викликають бажання стати захисниками Батьківщини.

Оповідання – це літературний жанр, який має характерні особливості, котрі надають можливість використовувати їх під час патріотичного виховання. В. Сухомлинський, О. Пчілка, М. Магера у своїх творах представляють замальовки з життя природи та її мешканців. Герої цих оповідань природні, а описані переживання, доступні та зрозумілі для дитячого розуміння. Оповідання в собі вміщують опис краси рідної природи, життя живих істот разом з їхніми клопотами і турботами. Під час сприйняття літературного твору дошкільники знайомляться з поетичною мовою, привчаються помічати щось цікаве, намагаються висловлюватися точними визначеннями, які будуть виражати враження від краси природи: дошкільники із задоволенням вивчають вірші, використовують у своїй мові для вираження яскравих почуттів метафори і епітети.

З метою формування патріотичний почуттів у старших дошкільників засобами художньої літератури ми здійснили аналіз і підібрали казки та оповідання (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Почуття	Казки та оповідання
Любов до рідних людей, природи	«Телесик», О. Пчілка «Сосонка»
Правдивість	«Солом'яний бичок», В. Сухомлинський «Списав задачу»
Чесність	«Коза-дереза»
Готовність захищати слабших	«Кобиляча голова», «Пан Коцький», «Кирило Кожум'яка», В. Сухомлинський «Дивний мисливець», А. Усочов «Ніхто не має права ображати людину»
Доброта	«Дружба», «Сірко»
Взаємодопомога	«Як заєць ошукав ведмедя», «Сонце та вітер»

Отже, опрацювавши та проаналізувавши праці науковців, ми можемо підтвердити, що художня література є ефективним засобом патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Саме казки та оповідання через образи людей, тварин, рослин та явища природи дають змогу певні емоції, розкривають багатство української культури, вчать відрізнити радість і смуток, добро і зло, щедрість і жадібність, благородство і боягузтво тощо. Під час патріотичного виховання за допомогою художньої літератури формується патріотична вихованість, яка ґрунтується на життєвих стандартах народу.

Потенціал художньої літератури високий, адже ідеали художньої літератури, художні образи, уособлені в літературних героях, відкривають позицію письменників та народу, відіграють вагомую роль у формуванні патріотичних почуттів.

2.2. Педагогічний експеримент (методика дослідження рівнів патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури)

Основним завданням педагога є формування морально свідомих громадян, які дозволяють усвідомлювати свою роль у суспільстві та відповідально ставитися до національних цінностей. Це виховання можливе лише на підставі національної культури та моральних цінностей українського народу.

У зв'язку з цим ми вирішили зосередитися на проблемі патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Для цього ми обрали художню літературу, як один із найефективніших засобів, адже вона допомагає дітям не лише ознайомитися з культурою та традиціями свого народу, але й виховує в них почуття гордості за свою країну. Через казки, вірші та оповідання ми прагнемо сформувати у дошкільників глибоке розуміння своїх коренів і цінностей, що сприятиме їхньому гармонійному розвитку як особистостей і громадян.

З метою вивчення рівня вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку та вивчення динаміки їх розвитку ми провели педагогічний експеримент.

Дослідження здійснювалося на базі закладу дошкільної освіти «Дубочок» № 23 м. Луцька. В експерименті брали участь 34 дитини старшого дошкільного віку (17 дітей старшого дошкільного віку групи «Пашенята» (КГ) і 17 вихованців групи старшого дошкільного віку «Краплинка» (ЕГ)).

Дослідження проходило у такі етапи:

- констатувальний;
- формувальний;
- контрольний.

Завдання які ми ставили на констатувальному етапі експерименту:

1) визначення критеріїв і показників вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури;

2) добір діагностичних завдань згідно теми дослідження, вікових особливостей дітей старшої групи;

3) проведення моніторингу, що охоплює оцінку рівня вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

На основі опрацьованої педагогічної та методичної літератури із проблеми вивчення особистості дитини старшого дошкільного віку, критеріями формування патріотичних почуттів у старших дошкільників було вибрано:

1) мотиваційний критерій (зацікавленість дошкільника до вивчення культури, історії України);

2) когнітивний критерій (сформованість у дитини патріотичних почуттів);

3) діяльнісний критерій (здатність дітей застосовувати набуті знання у практичній діяльності).

Визначили три рівні сформованості патріотичних почуттів:

1) високий (6-8 балів);

2) середній (3-5 балів);

3) низький (0-2 бали).

Подамо характеристику рівнів сформованості патріотичних почуттів:

Високий рівень. Дитина активно виражає позитивні емоції до своєї країни, символів та традицій. Відчуває гордість за досягнення своєї нації. Має обґрунтовані знання про історію, культуру та традиції своєї країни. Розуміє значення народних та державних символів. Бере активну участь у заходах, спрямованих на вивчення та підтримку національної культури.

Середній рівень. Відчуває позитивні емоції до своєї країни, але ці почуття можуть бути меншими. Може виражати патріотичні почуття у відповідь на конкретні стимули (свята, урочистості). Має базові знання про свою країну, її символи та деякі традиції. Може назвати основні національні свята, але не завжди розуміє їх значення. Може підтримувати патріотичні ідеали, але потребує додаткової мотивації та підтримки дорослих.

Низький рівень. Не має яскраво виражених позитивних емоцій до своєї країни. Може виявляти байдужість або невеликий інтерес до національних символів та традицій. Має обмежені знання про свою країну, її історію та культуру. Може не знати або не розуміти значення національних свят та символів. Не проявляє ініціативи у підтримці патріотичних ідеалів.

Сформовано набір діагностичних методик, за допомогою яких вимірювалися показники критеріїв: анкетування, опитування, спостереження, бесіда, проблемні ситуації для визначення рівня патріотизму старших дошкільників за визначеними нами показниками.

Анкетування проводили з метою отримання інформації від батьків. Головним критерієм анкетування було визначення готовності до формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

Провели анкетування батьків дітей старшої групи «Патріотичні почуття виховуємо змалечку».

Приклади запитань:

- 1) Чи маєте Ви вдома дитячі книжки з патріотичним змістом?
- 2) Після прочитання художнього твору, Ви спілкуєтесь із дитиною щодо його змісту?
- 3) Чи обговорюєте із дітьми видатних людей Луцька?
- 4) Чи знаєте Ви походження назви вулиці на якій проживаєте?
- 5) Чи відвідуєте Ви зі своєю дитиною визначні місця Луцька?
- 6) Чи співали (співаєте) своїй дитині колискові?
- 7) Ваша дитина любить із Вами співати українські народні пісні?
- 8) Які казки Ваша дитина знає змалечку?
- 9) Що Ви можете сказати про вислів «патріота потрібно виховувати змалечку»?

Проаналізувавши результати анкетування батьків, більшість батьків готові приділяти час патріотичному вихованню старших дошкільників вдома, дехто із батьків вважають, що патріотичне виховання дитини повинно проводитись у закладі дошкільної освіти.

Опитування здійснювали за запитаннями згідно вікових особливостей дошкільників.

Спостереження були спрямовані для отримання інформації, чи проявляє дитина турботу до членів своєї сім'ї та оточуючих.

Бесіду, як спосіб педагогічної діагностики використовували для здобуття інформації сформованості у дітей знань за мотиваційним та когнітивним критерієм.

Проблемні ситуації – це підібрані ситуації із життя, котрі вимагають розв'язки певної проблеми на основі отриманих знань, у процесі знайомства з певним художнім твором, на основі власних переживань, відчуттів.

Таблиця 2.2

Діагностичні методики, за якими вимірювалися показники критеріїв

Критерії	Показники	Методики
Когнітивний	володіння українською мовою; знання дитини державної символіки України, звичаїв, традицій; розуміння дошкільником змісту творів, вміння аналізувати та уміння оцінювати вчинки героїв.	бесіда «Мое місто», опитування «Про що ти чув, що ти знаєш?» круги Луллія «Народні символи України».
Мотиваційний	інтерес до традицій, культури, історії України; гордість за подвиги української нації; любов до Батьківщини, народу, рідних людей.	бесіда за змістом казки, спостереження, вправи «Власний вибір».
Діяльнісний	розуміє різницю між добрими та поганими вчинками літературних героїв; проявляє турботу до членів сім'ї;	обговорення проблемних ситуацій, вправа «Власний вибір».

	розуміє приналежність до української нації.	
--	---	--

Наступним нашим кроком було розроблення діагностичних завдань з використанням вибраних методів згідно показників.

Для визначення когнітивного показника ми використали такі діагностичні завдання:

1) Завдання «Народні символи України» (круги Луллія) (див. додаток А);

Мета: розширювати знання дітей про народні символи України – український рушник, вишиванка, соняшник, калина, верба, вінок, українська хатина, лелека.

Матеріал: круги Луллія з ілюстраціями народних символів.

Хід гри

Дітям пропонують по черзі розглянути зображення народних символів України, описати їх і пояснити, що означають такі символи – позначення.

2) Завдання «Українська хата» (минула і сучасна) (див. додаток Б);

Мета: Збагатити знання дітей про українську хату; дати поняття про інтер'єр житла в українській хаті, їх значення для людини; розвивати мовлення, мислення; виховувати інтерес до українських традицій.

3) Завдання «Казковий етикет» (див. додаток В).

Мета: Формувати вміння дітей оцінювати вчинки казкових героїв; закріплювати правила етикету; розвивати чемність, вихованість, стриманість.

Матеріал: ілюстрації до казок «Рукавичка», «Солом'яний бичок», «Коза Дереза», «Лисичка-сестричка і вовчик-братик», «Півник і двоє мишенят», «Курочка Ряба», «Морозенко», «Івасик Телесик», «Колобок».

Хід гри

Вихователь пропонує скласти творчу розповідь за ілюстраціями, продовжити розповідь розпочату вихователем, за опорними словами, за

сюжетно-ігровою ситуацією, скласти розповідь-міркування або розповідь-пояснення.

4) Завдання «Народна скарбничка»

Матеріал: підбірка народних приказок та прислів'їв, казок, легенд, віршів, звукозаписи народних та сучасних українських пісень.

Хід гри

Вихователь зачитує дітям прислів'я чи приказки і пропонує дати їм пояснення. Або навпаки дошкільникам пропонують пригадати приказки про дружбу, сім'ю, тощо. Дітям пропонують послухати уривок із пісні і вгадати назву, назвати легенди, відгадати автора вірша.

5) Бесіда «Моє місто» (див. додаток Г)

Матеріал: карта України, зображення визначних місць міста, світлини міста Луцька.

Хід роботи

Вихователь у вільному спілкуванні ставить дітям запитання а дошкільник відповідає («Як називається місто у якому ти проживаєш?», «Як називаються жителі міста?», «В якій області ти живеш» і т. п.).

Виконанні дітьми завдання для показників за когнітивним критерієм представлені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Виконання дітьми діагностувальних завдань за когнітивним критерієм	Високий	Середній	Низький
КГ	25% (2)	50% (10)	25% (5)
ЕГ	25% (2)	50% (10)	25% (5)

Схематично дані когнітивного критерію представлені на рис. 2.1.

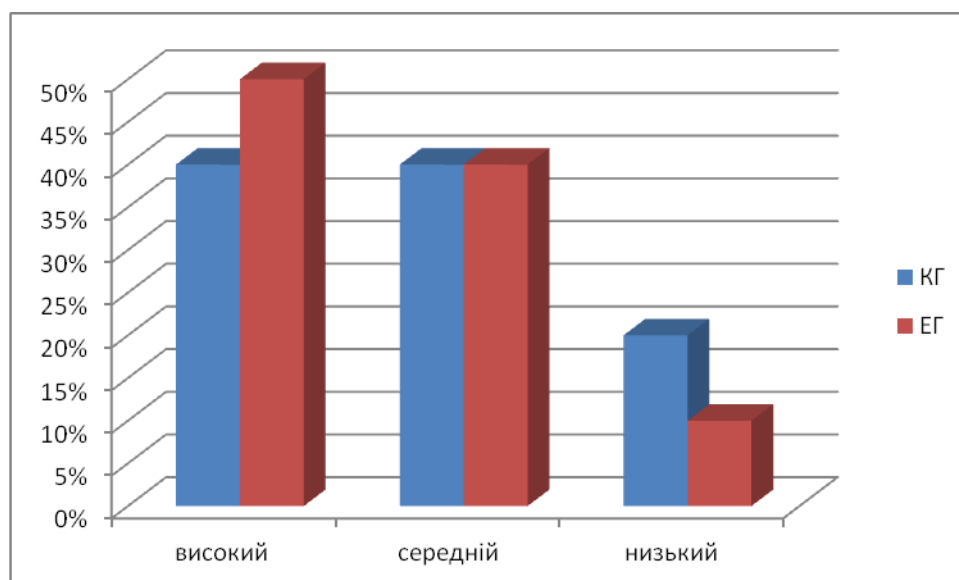

Рис. 2.1. Рівень патріотичної вихованості за даними когнітивного критерію.

Показники таблиці 2.3 показують, що 25% дітей КГ і 25% ЕГ отримали високий рівень обізнаності з народною символікою України, традиціями свого народу, добре володіють українською мовою, розуміють зміст художніх творів, вміють аналізувати та давати оцінку діям героя, самостійно переказували художні твори, пригадували прислів'я, розповідали вірші. Називали українські та сучасні пісні «Ой у лузі червона калина», «А вже осінь прийшла у мій сад», «Гаї шумлять», «Фортеця Бахмут». Візьмемо до уваги, що дошкільники знають сучасних виконавців пісень: Тараса Тополю, Козака Сіромаху, групу «Океан Ельзи».

Середній рівень обізнаності отримали 50% дітей КГ і 50% дітей ЕГ. Дошкільники які отримали такі показники володіють базовими знаннями про народні символи України, але рідше могли дати пояснення певним традиціям та символам. Діти обізнані із творами українських письменників, самостійно розповісти вірш не могли. Називали українські та сучасні пісні.

Низький рівень обізнаності отримали 25% дітей КГ та 25% ЕГ. Вихованці плуталися у назвах народної символіки, намагалися охарактеризувати певні дії, виявляли байдужість до певних форм роботи.

Для мотиваційного критерію ми використали такі діагностичні завдання.

1) Завдання

Матеріали: сюжети «Продовжи ситуацію»:

- Вихователь пропонує дітям пригадати свою улюблену казку чи оповідання та улюбленого героя на якого дитина хотіла б бути подібною і викласти її сюжет.

- Вашими новими сусідами стала сім'я ВПО і вони хочуть познайомитись із вашим містом. Що цікавого ти можеш розповісти про свій мікрорайон, що з історичного минулого свого міста можеш розповісти, які пам'ятки культури та які мальовничі куточки запропонуєш для відвідування?

2) Завдання (ситуації):

- Вихователь у групі запропонувала дітям пограти у рухливу гру під музичний супровід. Посеред гри педагог без попередження ввімкнула запис державного гімну (спостерігали за поведінкою дітей)

- Під час ігрової діяльності вихователь просить дітей передати батькам привіт, котрі на роботі (спостерігали за емоційним ставленням до рідних людей).

Спостереження за виконанням дітьми діагностувальних завдань за мотиваційним критерієм представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Виконання дітьми діагностувальних завдань за когнітивним критерієм	Високий	Середній	Низький
КГ	30% (5)	50% (10)	20% (2)
ЕГ	30% (5)	55% (11)	15% (2)

Схематично дані за мотиваційним критерієм представлені на рис. 2.2.

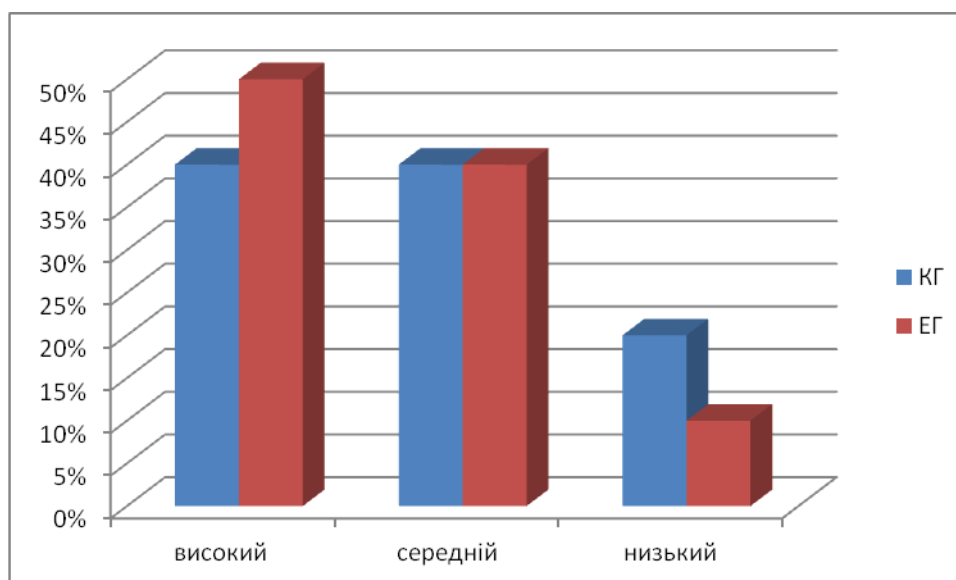

Рис. 2.2. Рівень патріотичної вихованості за даними мотиваційного критерію.

Можемо побачити, що високий рівень у КГ мають 30% (5) дітей, і у ЕГ 30% (5). За цими показниками ми можемо зрозуміти, що ця кількість дітей цікавляться минулим своєї країни, мають інтерес до традицій та культури, активно проявляють свою любов до Батьківщини, народу та рідних людей.

Середній показник у нас отримали 50% (10) у КГ, 55% (11) у ЕГ. Ця частина дошкільників мають позитивні почуття до країни, але вони дещо менші. Виражають патріотичні почуття у відповідь на певні стимули. Мають базові знання про Україну, про її символи та деякі традиції. Підтримують патріотичні ідеали, але потребує мотивацію та підтримку із боку дорослих.

Низький показник отримали доволі не багато дітей: 20% (4) із КГ і 15% (3) із ЕГ. Ця група дошкільників не мають надто надто виражених патріотичних почуттів. Виявляють байдужість або незначний інтерес до символів. Володіють малими знаннями про свою країну, її історію та культуру. Не надто розуміють значення символів.

Для визначення рівня знань із діяльнісного критерію ми використовували такі вправи, ситуації, завдання:

- 1) Вправа «Двоє жадібних ведмежат»

Матеріал: театр рукавичок.

Хід роботи

Показ театру із участю дітей. Під час показу у сюжет ввели нового героя – Незнайку із метою відпрацювати мораль казки, висловити своє ставлення до них та аргументувати свою відповідь.

2) Вправа «Що ти бачиш?»

Матеріал: казка «Зайчик і горобина», портрет В. Сухомлинського.

Хід роботи

У вільний час від занять, вихователь пропонує звернути увагу на казку В. Сухомлинського «Зайчик і горобина». Після читання проводили бесіду за змістом та гру із заплющеними очима. Коли у дітей були заплющені очі, вихователь задавав питання, а діти уявляли і відповідали за сюжетом твору. Також надавали оцінку вчинкам героїв.

3) Вправа «Аналіз життєвих ситуацій»

Мета: виявити вміння дошкільників піклуватися про своїх близьких, рідних.

Матеріал: життєві ситуації.

Хід роботи

Вихователь ознайомлює дітей із ситуаціями, а вони повинні знаходити вихід із поданої ситуації.

Ситуація 1. Вдома Марійка гралася у своїй кімнаті, іграшки були повсюди. Мама кожного дня прибирала після дівчинки іграшки, а одного разу не прийшла. Марійці стало цікаво, чому ж мама не прийшла прибрати після неї. Вияснилось, що матуся захворіла. Дітям пропонують знайти вихід із цієї ситуації, нехай скажуть про свої дії.

Ситуація 2. На вулиці голосно скиглить щеня, воно голодне та саме. Ваші дії?

1. Завдання

Мета: виявлення у дитини відчуття самоповаги до себе як українця.

Хід роботи

Вихователь повідомляє дітям, що жителі Італії хочуть дізнатися про нашу країну. Що ви можете розказати про Україну та про себе.

Моніторинг виконання дошкільниками завдань, вправ для діагностики діяльнісного критерію представлено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Виконання дітьми діагностувальних завдань за діяльнісним критерієм	Високий	Середній	Низький
КГ	45% (10)	35% (4)	20% (3)
ЕГ	50% (11)	30% (5)	20% (1)

Схематично дані за діяльнісним критерієм представлені на рис. 2.3.

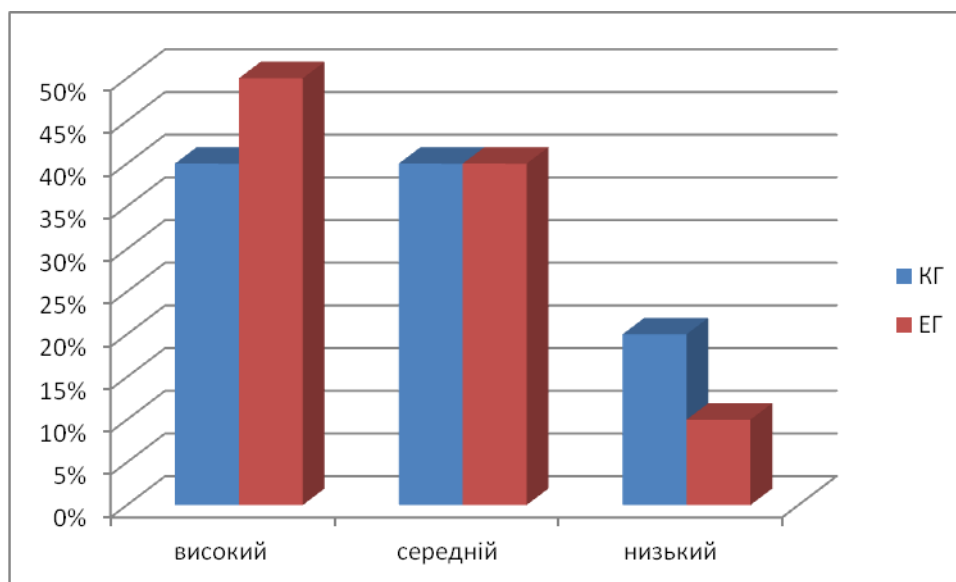

Рис. 2.3. Рівень патріотичної вихованості за даними діяльнісного критерію.

Після проведення моніторингу діяльнісного критерію високий рівень отримали у КГ 45% (10), ЕГ 50% (11). Середній рівень отримали 35% (4) у КГ і 30% (6) у ЕГ. Низький рівень отримали діти порівно, що у КГ 20% (3) та у ЕГ 20% (1).

В експериментальній та контрольній групах, щоб визначити рівень сформованості патріотичного виховання ми використовували бесіду «Моя Україна». Загальні рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного

віку засобами художньої літератури на констатувальному етапі дослідження продемонстрували у табл. 2.8. У табл. 2.6 представлений аналіз рівня сформованості патріотичних почуттів у дошкільників ЕГ на констатувальному етапі, а у табл. 2.7 представлені рівні сформованості дітей КГ.

Таблиця 2.6

№ п/п	високий	середній	низький
Бондар Христина		+	
Борисюк Домініка		+	
Козюпа Нікіта		+	
Матвійчук Аліна			+
Матрунчик Мілана			+
Махник Кирил			+
Мельничук Нікіта			+
Модринський Матвій		+	
Нинюк Владислав			+
Онищук Марк	+		
Онищук Меланія		+	
Плечук Анна			+
Семенюк Денис		+	
Слісарчук Анна			+
Смоляр Мар'яна	+		
Флоров Артем			+
Шумська Софія			+

Таблиця 2.7

№ п/п	високий	середній	низький
Борейчук Михайло		+	
Жабокрицький Михайло	+		
Козак Богдан			+
Лакодей Дмитро			+
Максімчук Євген		+	
Панасюк Максим			+
Продан Ірина			+
Романюк Злата		+	
Стасюк Назар			+
Стельмащук Гліб			+
Табала Емілія			+
Теслюк Софія		+	
Ткачук Анастасія			+
Фурдик Богдан		+	
Чернов Ілля			+
Чилій Дарина			+
Шамрило Софія		+	

Таблиця 2.8

Рівні патріотичного виховання у дошкільників на констатувальному етапі	Високий	Середній	Низький
КГ	10% (1)	40% (6)	50% (10)
ЕГ	15% (2)	40% (6)	45% (9)

Схематично дані констатувального етапу представлені на рис. 2.4.

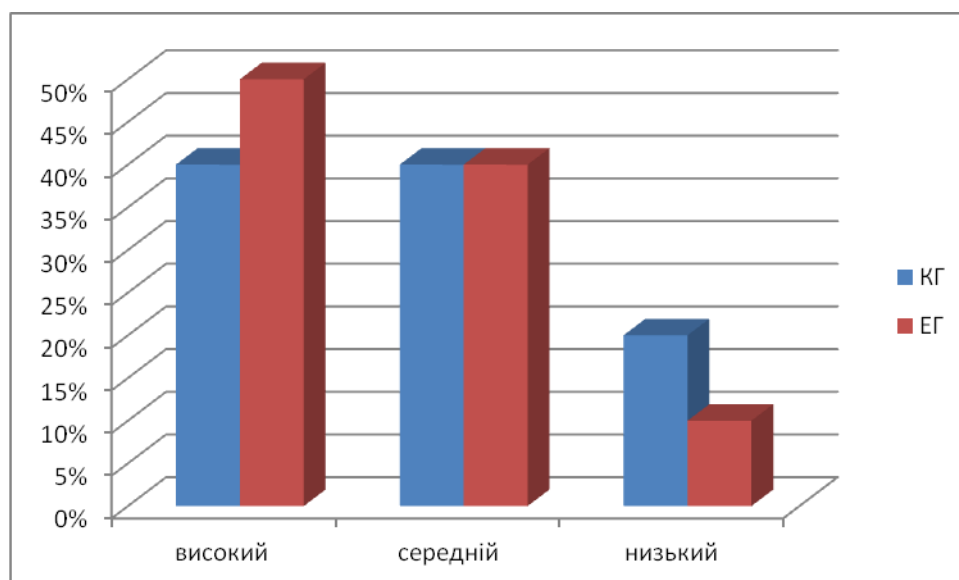

Рис. 2.4. Рівень патріотичної вихованості за даними констатувального етапу експерименту.

У табл. 2.9 представлена ЕГ, а в табл. 2.10 представлена КГ із рівнями сформованості патріотичних почуттів у дітей на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 2.9

№ п/п	високий	середній	низький
Бондар Христина	+		
Борисюк Домініка	+		
Козюпа Нікіта	+		
Матвійчук Аліна	+		
Матрунчик Мілана		+	
Махник Кирил			+
Мельничук Нікіта		+	
Модринський Матвій	+		
Нинюк Владислав	+		

Онищук Марк	+		
Онищук Меланія	+		
Плечук Анна		+	
Семенюк Денис	+		
Слісарчук Анна		+	
Смоляр Мар'яна	+		
Флоров Артем		+	
Шумська Софія	+		

Таблиця 2.10

№ п/п	високий	середній	низький
Борейчук Михайло	+		
Жабокрицький Михайло	+		
Козак Богдан	+		
Лакодей Дмитро			+
Максімчук Євген	+		
Панасюк Максим		+	
Продан Ірина		+	
Романюк Злата	+		
Стасюк Назар		+	
Стельмашук Гліб		+	
Табала Емілія		+	
Теслюк Софія	+		
Ткачук Анастасія	+		
Фурдик Богдан	+		
Чернов Ілля		+	
Чилій Дарина	+		

Шамрило Софія	+		
---------------	---	--	--

Загальні рівні патріотичного виховання на контрольному етапі подані у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Рівні патріотичного виховання у дошкільників на контрольному етапі	Високий	Середній	Низький
КГ	40% (10)	40% (6)	20% (1)
ЕГ	50% (11)	40% (6)	10% (1)

Схематично дані контрольного етапу представлені на рис. 2.5.

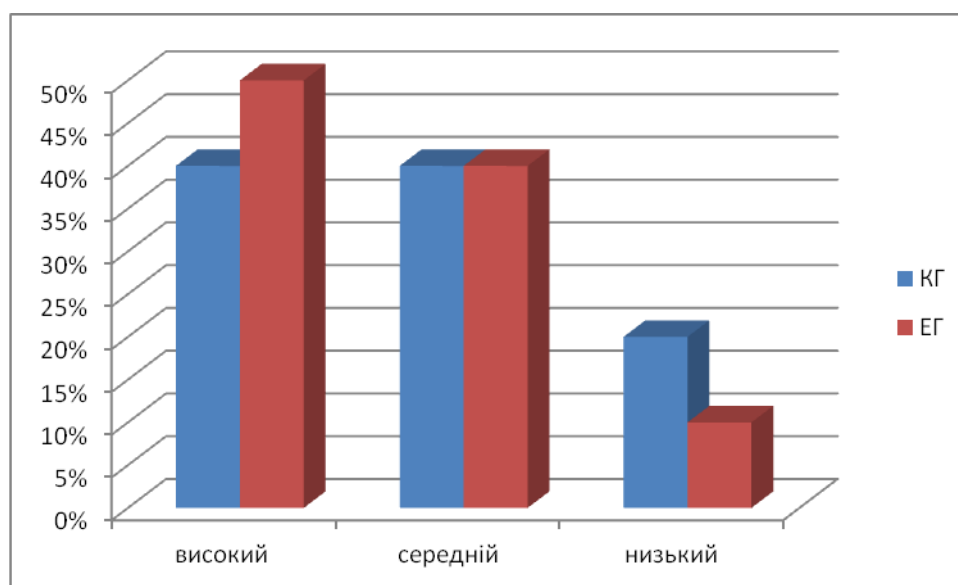

Рис. 2.5. Рівень патріотичної вихованості за даними на контрольному етапі експерименту.

Із визначених результатів ми побачили, що під час формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури у дошкільників експериментальної групи відбулися позитивні зміни. Якщо під час проведення констатувального етапу дослідження високий рівень спостерігали тільки у 10% дітей КГ і в 15% дітей ЕГ, то на контрольному етапі експерименту цей показник змінився: 40% КГ і 50% ЕГ. Результати

контрольного етапу показали, що в експериментальній групі високий рівень патріотичної вихованості дітей досягли більше досліджуваних, ніж у контрольній.

Показники кількості дітей із середнім рівнем патріотичної вихованості покращилися, як у контрольній так і в експериментальній групах. На констатувальному етапі у контрольній групі середній показник був 40% і в експериментальній 40%. Під час проведення контрольного етапу, показник у КГ залишився таким самим 40% як у ЕГ так і у КГ.

Низький рівень патріотичної вихованості на констатуючому етапі у контрольній групі був 50%, а в експериментальній 45%. На контрольному етапі ці показники помітно зменшилися. В контрольній групі відсоток дошкільників із низьким рівнем зменшився із 50% до 20%, а в експериментальній із 45% завдяки збільшенню кількості дітей із високим та середнім рівнем сформованості патріотичних почуттів відсоток дошкільників із низьким рівнем зменшився до 10%. Це можна вважати позитивною ознакою, адже багато дітей внаслідок проведення дослідження набули ще більше патріотичних почуттів. У контрольній групі кількість дітей на констатувальному й контрольних етапах теж значно змінилася.

Отже, через експериментальні дані, що базувалися на теоретичних засадах дослідження рівнів патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку ми бачимо, що у КГ та ЕГ спостерігалися позитивні зміни і цьому ми дуже раді. Тому, що в такий непростий для нас та нашої України час патріотична вихованість необхідна.

2.3. Методичні рекомендації щодо патріотичного виховання

Дивлячись на події та реалії сьогодення в Україні, котрі пов'язані з російською навалою, все більш актуальним стає питання патріотичного виховання в дітей дошкільного віку.

Патріотичне виховання – це цілеспрямована діяльність сім'ї, освітніх закладів та інших соціальних інститутів щодо формування у дітей патріотичної свідомості, почуття любові, вірності та відданості до Батьківщини. Найважливішим під час патріотичного виховання є прищеплення ціннісного ставлення до українського народу, нації та держави.

Патріотизм – одне із почуттів, котре закріплювалося тисячолітніми історичними подіями.

Так як у нашій країні дошкільна освіта є обов'язковою, більшість дітей потрапляють під патріотичне виховання саме у закладах дошкільної освіти. Перед кожним дошкільним закладом стоїть «виклик» взяти на себе відповідальність, щоб виховати громадянина України готового захистити державу. Заклади дошкільної освіти під час роботи з дошкільниками наповнюють їх новими знаннями про Батьківщину, народ і саме на цьому фундаменті і відбувається розвиток патріотичних почуттів.

До основних напрямів патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти належать:

- Створення уявлень про сім'ю, рід;
- Формування знань про людство;
- Ознайомлення із суспільним життям;
- Знайомство з культурою та традиціями народу;
- Формування знань про історію та символи держави;
- Краєзнавство.

Дошкільне дитинство – це період у житті дітей, коли вони засвоюють основи моральних почуттів, до яких належить патріотизм. Виховання почуттів

до країни є складним педагогічним процесом під час якого використовуються безліч методів. Завдання розвитку патріотичних почуттів стоїть не тільки перед закладом дошкільної освіти, а й перед батьками.

Щоб процес виховання патріотичних почуттів був результативним та плідним, заклад дошкільної освіти повинен скласти план проведення заходів патріотичного виховання на навчальний рік. Такий план у собі складає:

- Виставки, свята;
- Перегляд відеоматеріалів;
- Екскурсії, прогулянки;
- Ігри;
- Спілкування із спеціалістами.

Також велику роль у патріотичному вихованні відіграють національні куточки, котрі повинні бути облаштовані у кожній віковій групі. Національний куточок – це один із компонентів життєвого простору, який допомагає формуванню національної свідомості дошкільників. Зміни у виставці національного куточка залежать від теми тижня навчально-виховного процесу.

Під час організації роботи групами, педагоги в сукупності вирішують навчальні, виховні, пізнавальні та мовленнєві завдання.

Дошкільнят знайомлять з оточенням, з якими вони щодня спілкуються. Поступово стежечка рідного краю веде дітей до Києва – столиці України та інших міст та місць Батьківщини.

Навчальні завдання формують перші історичні та народознавчі поняття. У майбутньому ці основи перетворюються у наукове мислення, національну свідомість та самосвідомість.

Виховні завдання прищеплюють дошкільникам любов до Батьківщини, до мови, домівки. У дітей з'являються почуття гордості за народ, повага до культури, звичаїв та оберегів.

Пізнавальні завдання розширюють знання дошкільників про Україну її культуру та історію.

Заняття з народознавства дозволяють дитині вперше приєднується до: Прапора, Герба, Гімну та національних оберегів: рушника, віночка, калини тощо. Вихователі заохочують дошкільників до знайомства із своїм родоводом.

Під час перебування дітей у закладі дошкільної освіти вихователі ознайомлюють їх з життям наших минулих поколінь та теперішніх. Дошкільників навчають впізнавати українські народні іграшки, національний одяг, взуття, предмети домашнього вжитку, подвір'я.

Мовленнєві завдання супроводжують дошкільника протягом кожного заняття з народознавства. Протягом заняття діти можуть мандрувати оселями прадідів, під час мандрівки вони можуть вперше чути слова тин, скриня, стріха, долівка.

Словниковий запас дошкільників рясно збагачується образними виразами прослуховуючи твори українських письменників та фольклорні твори. Діти пригадують приказки, прислів'я.

Систематична, послідовна, організована робота з патріотичного виховання у закладах дошкільної освіти допомагає естетичному, інтелектуальному розвитку дошкільників, розвиває сприйняття музики та інших видів мистецтва, удосконалює творчу та пізнавальну активність.

Педагоги дошкільних закладів постійно знаходяться у пошуку різноманітних шляхів, засобів і методів навчання і виховання дітей дошкільного віку. Педагоги з метою підвищення кваліфікації беруть участь в семінарах-практикумах, конференціях, майстер-класах, виставках педагогічних ідей та технологій.

Для того щоб заохотити педагогів до кращої праці, методичний кабінет методичний кабінет організовує різноманітні тематичні виставки-огляди, конкурси, презентації дидактичних та розвивальних ігор, навчальних посібників, посібників створених власноруч батьками вихованців та самих вихованців на певну тематику.

До основних напрямків роботи з патріотичного виховання належать:

- Виховання у дошкільника любові та почуття причетності до своєї родини, вулиці, дитячого садочка та міста;

- Формування дбайливого відношення до природи;
- Ознайомлення дітей дошкільного віку із державними символами;
- Формування почуття поваги до оточуючих людей;
- Формування поваги до традицій, культури та звичаїв рідного народу.

Для того щоб патріотичне виховання було результативним, ми пропонуємо:

Орієнтовне оформлення розвивального середовища групи:

- Куточок народної та національної символіки;
- Збірка віршів про Україну, рідну природу;
- Зібрання українських пісень та фонограми до їх;
- Дидактичні ігри для закріплення знань про Батьківщину та природу;

- Карта України, плакати, малюнки.

Орієнтовні тематичні блоки роботи з виховання патріотичних почуттів:

- Наша Україна;
- Національний одяг;
- Державні символи (прапор, герб, гімн);
- Національні символи України;
- Ремесла країни;
- Рослинні символи (пшениця, калина, верба і т. д.);
- Фольклор (колискові, приказки, прислів'я і т. д.);
- Свята та народні традиції;
- Українські діячі культури;
- Міста України;
- Моє рідне місто;
- Козаки – хто вони?

- Природа України;
- «Червона книга» України.

Тематичні блоки для роботи з дошкільниками по ознайомленню з рідним містом:

- Історія, назва міста;
- Вулиця на якій я проживаю. На якій вулиці розташований мій заклад дошкільної освіти. Вулиці мого міста;
- Відомі місця нашого міста, будівлі, музеї;
- Чим прославлене наше місто;
- Герб міста, його символи, її зв'язки з історією та працею людей міста;
- Відомі люди міста. Хто із них прославив місто?
- Природа міста. Корисні копалини краю;
- Культура міста. Навчальні заклади міста;
- Культура поведінки в місті;
- Відпочинок у місті. Традиції, свята;
- Захисники нашого міста. Хто допомагає людям під час надзвичайних ситуацій.

Тематичні блоки інтегруються з етапами пізнання дошкільником рідного міста, розширюючи життєвий досвід дитини дошкільного віку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Отже, фундамент патріотичного виховання повинен бути закладений у дітей ще в дошкільному віці, адже саме це визначає майбуття дитини і її моральний розвиток. Саме у цьому періоді формується майбутня особистість, її свідомість та сприймання світу; здійснюється психічний розвиток; під час цього періоду здійснюється становлення пізнавальної активності особистості.

Дослідивши проблему патріотичного виховання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти, ми визнали, що дітям було недостатньо приділено увагу щодо патріотичного виховання. Ми виявили, що у дошкільників переважали середній та низький рівні сформованості патріотичних почуттів.

В результаті виконання дошкільниками діагностувальних завдань ми визначили і охарактеризували рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку: низький, середній, високий.

Під час формувального етапу ми мали змогу перевірити сукупність педагогічних умов, що забезпечують продуктивність використання художніх засобів у процесі виховання, скерованому на формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

Щоб покращити показники низького та середнього рівнів патріотичного виховання під час експерименту, ми використовували різні вправи, ситуаційні завдання, дидактичні ігри, бесіди.

На констатуючому, формувальному, контрольному етапах передбачалось здійснення педагогічних умов патріотичного виховання художніми засобами.

На контрольному етапі ми отримали позитивні показники, більшість дошкільників отримали високі та середні рівні.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури ми змогли розкрити поняття патріотизму, як невіддільної складової освітнього процесу в дошкільній освіті. Визначили сутність феномена «патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобом художньої літератури», як незмінного процесу, спрямованого на опанування культурно-історичного досвіду народу, формування у дітей почуття цінності до сім'ї, рідного краю, Батьківщини, усвідомлення приналежності до нації українців.

Патріотичне виховання визначили як складний педагогічний процес взаємодії педагога та дитини під час спільної діяльності, спілкування, який направлений на формування та розкриття в дошкільника моральних якостей, залучення до національної культури, бережливого ставлення до природи рідного краю, в результаті цього у дитини формуються громадянська відповідальність та почуття відданості.

Було досліджено, що патріотичне виховання пронизує усі сфери життєдіяльності дошкільника, при цьому увагу звертаємо на виховання любові до природи, рідної землі, культури. Патріотичне виховання – це спрямований вплив дорослого на дитину із метою формування громадськості як якості особистості, завдяки якій людина буде відчувати себе соціально, морально, юридично захищеною та дієспособною.

Ми змогли теоретично довести необхідність патріотичного виховання дітей дошкільного віку та перспективність художньої літератури в освітній діяльності з патріотичного виховання, що стало ефективним засобом патріотичного виховання дошкільників.

Визначили та обґрунтовано педагогічні умови патріотичного виховання дошкільників засобом художньої літератури, а саме:

Патріотичне виховання засобами художніх творів повинно проводитися виключно на українській мові;

Повинен бути інтегрований підхід до дітей під час патріотичного виховання засобами художньої літератури;

Має бути взаємодія вихователів, вихованців і їхніх батьків у процесі патріотичного виховання засобами художніх творів.

З'ясували, що художні твори є одним із важливих засобів патріотичного виховання. Українські народні казки, оповідання – це незвичайний жанр, пам'ятка минулого, історії нашої України. Ці твори тактовно, ненав'язливо виховують любов до рідної землі, домівки, батьків, нашого народу і Батьківщини.

Визначено методичні поради для патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом художніх творів. Методичні поради – це сукупність певних порад, які дозволяють бути ефективним педагогічному процесу. Ми відібрали сукупність порад, котрі взаємодіють між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Хамадані Н. Д., Вдович О. М., Сидоренко Н. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку як пріоритетний напрямок сучасної національної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. Луганськ, 2015. № 7, ч. 2. С. 180–186. URL:<http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/handle/123456789/1278> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богуш. Київ, 2021. 26 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. вид. 280 с.
4. Бех І. Виховуємо патріотизм як почуття. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 4–8.
5. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1-2. С. 3–6.
6. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2006. 39 с.
7. Білоусова В. О., Говорун Т. В., Кисельова Н. Й. Виховання культури поведінки. Київ : Радянська школа, 1986. 160 с.
8. Богданець-Білокаленко Н. І. Ціннісні орієнтири як важлива складова формування особистості дитини засобами художньої літератури. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 25–29. URL:<http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/6703> (дата звернення: 01.02.2024).
9. Будак В. Д. Патріотичне виховання студентської молоді: теоретичний аспект. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О.*

Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. Миколаїв, 2017. Вип. 2(57). С. 77–83.

10. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини (націоналізм і інтернаціоналізм). Лондон, 1954. 40 с. URL:<https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12319/file.pdf>(дата звернення: 03.10.2024).

11. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.

12. Ващенко Г. Твори. Праці з педагогіки та психології. Київ : «Школяр» – «Фада» ЛТД, 2000. Т. 4. 416 с.

13. Воєвода З. Морально-етичні аспекти вивчення літератури. *Дивослово*. – 2006. – №6. – С. 27-31.

14. Волкова Н.П. Педагогіка: посіб. для студентів вищих навч. закладів. Київ : Академія, 2001. 576 с.

15. Газіна І. О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2008. 20 с.

16. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання учнів у позакласній роботі загальноосвітньої школи. *Рідна школа*. 2001. № 28. С. 9–13.

17. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

18. Гордій Н. М. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом дитячої художньої літератури. *Освітні обрії*. 2021. Т. 52, № 1. С. 57–62. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11013> (дата звернення: 01.02.2024).

19. Дука Т., Журавко Т. Громадянсько-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2018. № 1. С. 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2018_1_13(дата звернення: 01.02.2024).

20. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

21. Журавко Т. В. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку: теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузів. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 28, т. 1. С. 264–267. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12978> (дата звернення: 01.02.2024).

22. Заяц Н. Роль дитячої літератури у вихованні патріотичних почуттів старших дошкільників. *Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів* : зб. матеріалів регіон. пед. читань. Вінниця, 2018. Вип. 14. С. 137–138. URL: https://vspu.edu.ua/faculty/pochat/pochat_kafmetod/doc/z8.pdf#page=137 (дата звернення: 01.02.2024).

23. Іщенко Л., Журавко Т. Художнє слово як засіб патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 34, т. 3. С. 197–203. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/34_2020/part_3/34-3_2020.pdf#page=197 (дата звернення: 01.02.2024).

24. Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.10.2024)

25. Лукашук К. Виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку. *Педагогіка* : зб. наук. пр. : матеріали 7 Міжнар. наук.-практ. конф. науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми соціальної педагогіки, початкової та дошкільної освіти», 18–19 трав. 2016 р. / за ред. П. Гусака, Н. Корпач. Луцьк, 2016. С. 173–177.

26. Миськова Н. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2020. № 69, т. 1. С. 102–105. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_1/22.pdf (дата звернення: 01.02.2024).

27. Монстович-Артем'єва П. Особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку. *Вісник* : [збірник] / Київ. ін-т бізнесу і технологій ; [редкол.: В. В. Пастухова та ін.]. Київ, 2015. Вип. 2(27). С. 73–74.

28. Назаренко А. І. Актуальні проблеми взаємодії дошкільного закладу і соціального середовища. *Проблеми освіти*: наук.-метод. зб. / [редкол.: М. З. Згуровський та ін.]; Ін-т змісту і методів навчання. Київ, 1997. Вип. 7. С. 27–39.

29. Науменко Ю. О. Теоретичні основи виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук* : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Мелітополь, 24 листоп. 2021 р. / редкол. Ломейко О. П. [та ін.]. Мелітополь, 2021. Ч. 1. С. 216–218. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/16000/1/1.pdf#page=216> (дата звернення: 01.02.2024).

30. Павлюк О. В. Виховання у дошкільників любові до рідного краю засобами художньої літератури. *Краєзнавчі діалоги* : *Сумщина у сув'язі тисячоліть* : матеріали регіон. конф., м. Суми, 21 квіт. 2021 р. / за заг. ред.: С. В. Драновська. Суми, 2021. С. 185–188. URL: <http://surl.li/qauue> (дата звернення: 01.02.2024).

31. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.10.2024)

32. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2024).

33. Радул О. Виховання малих дітей та догляд за ними у східних слов'ян VI–XIII століть. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. Вип. 2. С. 87–93.

34. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.

35. Сухомлинський В.О. Щоб у серці жила Батьківщина. Київ : Знання. 1965. 80 с.

36. Терник А. В. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 1, ч. 1. С. 258–266. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/3383> (дата звернення: 01.02.2024).

37. Тесленко С.Л. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньо-мовленнєвої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Миколаїв, 2021. 254 с.

38. Тесленко С. О. Педагогіка партнерства у національно-патріотичному вихованні дитини старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»*: зб. наук. пр. Ізмаїл, 2020. Вип. 49. С. 135–141.

39. Трифонова О. С. Формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : монографія. Одеса: Видавництво ТОВ«Лерадрук», 2012. 467 с.

40. Філімонова Т. Теоретичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Соціальна робота та соціальна освіта*. – 2023. № 2. С. 262–269. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(11\).2023.291916](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(11).2023.291916)

41. Чернявська М. Національно-патріотичне виховання дошкільників: виклики сьогодення. *Традиційна культура в умовах глобалізації: виклики війни* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Харків, 17–18 черв. 2022 р. Харків, 2022. С. 231–232. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/495cdc2f-875c-499f-858f-205d9e288df6> (дата звернення: 01.02.2024).

42. Шкрєбтєнко Л. П. Аналіз стану вихованості патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури. *Вісник* : [збірник] / Київ. ін-т бізнесу і технологій ; [відп. за вип.: Р. О. Язиніна, Л. В. Терехова]. Київ, 2018. Вип. 2. С. 21–22.

43. Шкрєбтїєнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 20 с.

44. Шкрєбтїєнко Л. Казка як засіб виховання патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.*Вісник* / [редкол.: О. В. Романенко (голова редкол.) та ін.]. Київ, 2008. Вип. 2. С. 116–118.

45. Шкрєбтїєнко Л. П. Критерії вихованості патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.*Вісник* / [редкол.: О. В. Романенко (голова редкол.) та ін.]. Київ, 2010. Вип. 1. С. 131–133.

46. Шкрєбтїєнко Л. Проблема виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку (теоретичний аспект).*Вісник* / [редкол.: О. В. Романенко (голова редкол.) та ін.]. Київ, 2008. Вип. 1. С. 149–153.

47. Шкрєбтїєнко Л. П. Провідна роль казки у процесі виховання патріотичних почуттів старших дошкільників.*Вісник* / [редкол.: В. В. Пастухва та ін.]. Київ, 2010. Вип. 3 (13). С. 155–157.

48. Шкрєбтїєнко Л. П. Роль художнього слова у вихованні патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.*Вісник* : [збірник] / Київ. ін-т бізнесу і технологій ; [відповід. за вип. Р. О. Язиніна]. Київ, 2016. Вип. 2 (30). С. 100–101.

49. Шкрєбтїєнко Л. П. Сутнісно-змістові показники патріотичного виховання дошкільників засобами художньої літератури.*Вісник* : [збірник] / Київ. ін-т бізнесу і технологій ; [відповід. за вип. Р. О. Язиніна]. Київ, 2017. Вип. 3 (34). С. 87–91.

50. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М.Аніщук, Л.В.Артемова та ін.; наук. кер. О.Л.Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна». 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б

Додаток В

Додаток Г

